

Málnási Ferenc

1. Benedek Elek: Kisbaconi versek

Egybeszedte Bardócz Orsolya
Művelődés, Kolozsvár, 2007.

Ebben az évben ünnepeljük Benedek Elek születésének 150. és halálának 80. évfordulóját. Egyik kedves unokája, Bardócz Orsolya válogatása nyomán újabb Benedek-kötetet kaptunk ajándékba. Ezúttal nem mesét, hanem versgyűjteményt, melyek különböző lapokban, folyóiratokban jelentek meg. Ihletői Elek apó szülőfaluja, családja, gyermekei és természetesen vérszerinti és fogadott unokái. Versei egyszerűek, tiszták, dallamosak, Elek apó jellemének alapvonásai tükröződnek bennük és sok-sok jótanács.

Ehhez igazodik a válogatás is. Előbb az Apró versek, Az első lépés, Egy pohár tejecke című fejezetekben, majd emlékkönyvbe illő sorok, 33. Verseket olvashatunk az állatokról, a fecskéről, a bagolytól, a verébről, a kacsáról, a nyusztról, de a róka, a mackó, a sas is egy-egy vers hőse.

A szülőket köszöntő versek után szavalni valók következnek, hiszen a világgal, az állatokkal ismerkedő kisgyerekeket az első lépések után, az oviban, az iskolában csengő-bongó versikék vezérlik az anyanyelv rétjein. A *Szerecsd a fát* intő szavai, *A jó egészség kis kátéja* tanácsai, a *Munka után* imádságos hangulata, a *Cseng a kasza, peng a sarló* rímei, a *Reggeli, esti imák* kérése és a *Versek a hónapokról* szépen, szelíden sorakoznak egymás mögött.

Utánuk a *Kisbaconi versek* következnek. Az első a *Kisbaconi temetőben* áldó, nyugalmat kívánó sorai: „Oh, áldott föld, szent sírhalom, / Szálljon reád csend, nyugalom! / S hogyha pályám megfutottam, / Én is itten nyugodhassam!/. Mellettük a szülőfalu iránti szeretetet megszólaltató *Honvagy, Kis falumtól búcsút vettem, Kis falumon néma csend ül*, az ünnepekre emlékező *Virágvasárnap, Húsvéti ének, Piros pünkösdi napján, Karácsony hetében*. De versek olvashatunk a *Mezei életben* a munkás, az értékteremtő életéről, *A vén templom* címűben arról, hogy „Öreg volt, vén volt, szürke volt, de szép.” A fát ültető örömét a *Szép kerek almafa*, a *Vén fa árnyékában* és a *Búcsú egy vén vadkörtefától* fogalmazzák meg. Kisbaconból Pest felé robogva, a *Vasúton* soraiban a gyermekek iránti szeretet hangján szól, apó, s ha kinéz „az alföldi rónaságba”, a „gyönyörű havas világ”-ban tanyasi kis diákokat látva még a vonatot is megállítaná, hogy köszönthesse

őket, s maga is diákká fiatalodjon. Miért? Talán azért, hogy meséi, gyerekeknek szóló történetei mellé verseivel is felsorakozzon, tanítsa, oktassa őket hatvan kis költeményben, mint pl. *A magyar nép története, 1848, Huszár János, Az aradi tizenhárom és az Emlékversek a kaisbaconi iskolás gyermekeknek* címűekben. Ezeket az utóbbiakat kis munkatársainak, írta, akik annak idején kertjében a cserebogarak elleni küzdelemben segítettek Elek apónak, s az író könyvvel s egy-egy névre szóló emlékvesssel ajándékozta meg őket: „A szeretet drága kincs, / Földön ennek párja nincs, / Oszd meg mással, mégse fogy, / Sőt így lesz az még nagyobb”, „Az igaz szeretetért rendszerint / igaz szeretettel fizetnek...”, „Beszélni ezüst, hallgatni arany, / Beszélj, de csak akkor, ha van / Ok s alkalom rá, mert bizony a nélkül / Majd a más feje is beleszédül”. Ugyancsak oktatni, tanítani kívánja Elek apó unokáit a *Ne bántsd a madarat!, Szép kerek almafa, a Becsüld a népet!*, című verseivel is.

Köszönet a kolozsvári Báthory István Gimnázium diákjainak a gyönyörű rajzait, melyek a versekhez illő kitűnő illusztrációk, ötletesek, fantáziáról s nem utolsó sorban rajz tehetségről árulkodnak. Köszönet Bardócz Orsolyának, hogy szorgosan gyűjtögette s most a legszebb költeményeket egy kötetbe összeválogatta. És köszönet természetesen Elek apónak, aki maga vallotta: „Ragyogj, ragyogj még, őszi napsugár, / Melengsd testét az elaggott földnek! /... Ragyogj, ragyogj még, óh, tekints le rám, / A jó öreg gyümölcsfa ültetőre, /... Hadd ültetek fát szépen, rendiben./ Óh, nem magamnak, az új nemzedéknek! /... Óh, jól tudom, hogy más szedi le majd / Édes gyümölcsét mind ez ifjú fának, /... Mí hasznom benne? én nem kérdezem, / Csak ültettek a jövő nemzedéknek!”

E jövő nemzedéknek a nevében, akik olvassuk ezeket a vers-gyümölcsöket, a mai olvasók nevében is köszönjük Elek apónak, amit írt, emlékezünk Rá, és ajánljuk könyvét, könyveit!

2. Székely Győző: Magyar nyelvű tankönyvek Erdélyben

Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár, 2009

Az első, ma ismert abécéskönyv címlapja köszönti az olvasót a borítón, az 1553-ban, valószínűleg Heltai Gáspár nyomdájában készült kiadvány, amelyet „gyermetskeknek” szánt a szerző.

Székely Győző könyvében a mai felnőtteknek okulásul, elgondolkztatás céljából számol be a kisebbségi tankönyvfejlesztésről, az 1990 utáni tankönyvkészítésről és kiadásról, a közoktatási törvénytervezetről s a román közoktatási reformról.

Nos a 455 éves hagyományokkal rendelkező erdélyi tankönyv (-tervezés, -kiadás, -terjesztés stb.) kérdéskörét előbb kisebbségi helyzetben járja körül a szerző, és összegezeként szomorú, sokszor hihetetlennek tűnő helyzeteket sorol fel: „A kisebbségi helyzetben anyanyelvükön tanulók tankönyvellátása (és ezzel továbbtanulási, érvényesülési esélye) mind minőségi, mind a választék, a változatosság szempontjából elmarad a többségi, illetve az anyaországbeli diákokétól”. A kisebbségi helyzet egyik nagy „vesztése” a szakoktatás, és a speciális oktatás. Ennek okai: a szakoktatási tanárképzés teljes hiánya, a két-nyelvű szakképzés fontosságának el nem ismerése, az anyanyelvű szakoktatási tankönyvek hiánya. Hiányoznak a szomszéd országokban élő nemzetek közötti tankönyvgyejeztetések, viszont bántóan léteznek a valamely etnikumot sértő tartalmi kitételek, megfogalmazások, valamint a szabadpiaci feltételek, amelyek nem segítenek, sokszor rontanak az amúgyis nehéz helyzetben. A széles körű anyanyelvi képzés hiánya kihat a középfokú s az általános iskolai képzésre, illetve a tankönyvírásra és -kiadásra is. A fejlesztést pedig gátolja az intézményesített oktatáskutatás hiánya is. A politikai változások nyomán az oktatás felépítésére, tantervekre, tankönyvekre vonatkozó törvények, rendelkezések szinte dzsungelképet mutatnak, „politikafüggők”.

Ezek után azon csodálkozhatunk, hogy az 1990 és 2008 között a tankönyvkészítés és az ingyenes tankönyvellátás rengeteg buktatón át sikereket is elért: a Didaktikai és Pedagógiai Kiadó szerkesztőségének bezárása, újraindítása, az Ábel Kiadó és az Erdélyi Tankönyvtanács megszületése, a minisztériumi támogatások, a tankönyvek kiadása körüli gazdasági „intézkedések”, a tantervek késése miatt megfelelő minőségű könyvek megírásának, előkészítésének, kinyomtatásának lehetetlensége stb.

Az előbbieken fényében a tankönyvértékelési kritériumok természetesen fenntartják az erősen központosított rendszert, a pontszámok, amelyeket a tankönyvek kapnak (az ár függvényeként), sokszor tisztességtelenül befolyásolják a

tankönyv megírását, megszerkesztését, kiadását. Az sem utolsó dolog, sőt egyenesen érthetetlen, hogy a tankönyvértékelésből a tanítót, a tanárt, a tanulót és a szülőt, tehát a tankönyvet felhasználó közösséget kizárja ez a rendszer, mert a pedagógus és az iskola a központ által már kiválasztott, engedélyezett könyvet „választhatja” – háboroghat a szerzővel az ismertetés írója is. A nemzeti közösségünk diákjainak tankönyveiről szólva: a kisebbségek nyelvén folyó oktatási tankönyvek értékelési szempontjait nem pontosították, így a százezer példányszámú román nyelvű tankönyveket együtt fogják értékelni a néhány ezres vagy néhány száz példányban tervezett magyar, német, ukrán stb. nyelvű tankönyvvel, amelyek előállítási ára természetesen (az aránytalanul kisebb példányszám miatt) nagyobb, tehát kiesnek a versenyből.

Hogy ez a helyzet tarthatatlan, az a szerző, de mindannyiunk számára is teljesen világos, de sajnos az 1993-ban meghirdetett román közoktatási reform szinte teljes szélességében ezt az utat folytatja, és vajmi kevés olyan intézkedést hoztak, amely az oktatást és az anyanyelvű tankönyvkiadást segítette volna. Igaz, 254 tantárgy tantervei készültek el az alapfokú és a középfokú oktatás 12 évfolyama számára, Országos Curriculum és Tanárfelkészítő Tanács, Országos Értékelési és Vizsgáztatási Tanács, Országos Tankönyvjóváhagyó Tanács, a Közoktatás Reformjának Koordináló Egysége alakult, s a román nyelven folyó általános iskolai oktatás részére tantárgyanként három tankönyvváltozatot engedélyeztek. De a reformtervezet feltételes módban beszél a nemzetiségek nyelvén folyó oktatásról, pedig hivatalosan 18 nemzetiség, nemzeti közösség diákjairól van szó. A román oktatás ügyét a nemzetállamban való gondolkodás alapján nemzeti prioritásként kezelik, olyan rendszerként, amelynek nyelve a román, s csupán felvillantanak egy-egy lehetőséget: „a választható tankönyvek lefordíthatók a kisebbségek nyelvére, ha...”, „elvileg megírhatók magyar (más, nem román) nyelven is tankönyvek, de...”

Irány- és sebességváltásként elemzi Székely Győző az 1998-ban kiadott hét miniszteri rendeletet, az ennek nyomán elindult folyamatot, amelynek „hatását” már érzékeltük a saját bőrünkön, amikor felülről elrendelt alulról jövő kezdeményezéseket kellett végrehajtanunk ... Így történhetett meg, hogy a magyar nyelv és irodalom új (módosított) tantervét csak a 7., 8. és 9. osztályban vezették be, az 5–6.-ban maradt a régi. Milyen logika szerint? – kérdezhetnénk gyakorló tanárként... A bevezetett pályázati rendszer szerint sok esetben egy tankönyvre kiszabott ár még egy olcsóbb nyomtatás árát sem fedezi, a szakoktatás anyanyelvű könyvei megint kimaradtak, s a 300–500 példányban megjelenő könyveket a román kiadóknak nem érdemes magyarra fordíttatni, vagy a fordításra szánt idő oly kevés, hogy lehetetlen hiba nélküli tankönyvet kiadni. S

folytathatnánk a Székely Győző által 27 pontban felsorolt – jogos – kritikai megjegyzéseket...

S ez nem groteszk, nem abszurd helyzet! Vincze Zoltán gondolatait olvashatjuk a IX. osztályos, líceumi történelemkönyvről. Tartalmi tévedések, csúsztatások, megideologizált történelemszemlélet példáinak felsorolása után jelenti ki: „A fordítás egészében a helyes magyar beszéd elleni merénylet, amely zavaros történelmi fogalmakat szül a tanuló fejében”.

Más példa is akad. Péntek János egy magyar szerzők által, magyar munkatársak megalkotta, magyar kiadásban megjelent *Magyar nyelv és irodalom a 9. osztály számára* című könyvet elemez részletesen, didaktikai kifogásokat, a tantervtől való eltéréseket, egyes, újabb kutatási eredmények figyelmen kívül hagyását, és a helyesírási részben a több és változatosabb gyakorlatok hiányát róttta fel a szerzőknek. Ezeket a hiányosságokat el lehetett volna kerülni, ha a kiadó a szakszerű bírálatra és nem csupán véleményezésre alapozott volna, s ha a hozzáértő műszaki szerkesztő segítette volna a tankönyv kiadását.

Sajnos nyelvrontó tankönyvek is megjelentek és kerültek diákjaink kezébe: KÖRNYEZETISMERET, tankönyv a II. osztály számára, Aramis, 2004.

TÖRTÉNELEM, tankönyv a IX. osztály számára, EDP – Corvin Kiadó, 2004.

BIÓLOGIA, tankönyv a IX. osztály számára, Aramis, 2004.

MATEMATIKA, tankönyv az I. osztály számára, Aramis, 2004

MATEMATIKA, tankönyv a középiskolák X. osztálya számára, M2, EDP – Corvin, 2004.

KÉMIA, tankönyv a IX. osztály számára a szakiskolák részére. SIGMA – T3 Kiadó, 2004.

E „tankönyvek” a szerzők, a fordító(k) és a kiadó(k) „remekművei”. No comment – szögezném le magyartanárként.

Nem ilyen szomorúan fejezném be ismertetésemet, mert két fejezetben részletes kronológiát kapunk a Civil szervezetektől a tankönyvkiadásig címmel, s ismertetést az Erdélyi Tankönyvtanácsról, megalakulásáról, tevékenységéről és tankönyvfejlesztési terveiről: „Az Erdélyi Tankönyvtanács 1993-ban azért jött létre, hogy ösztönözze tantervek és magyar tankönyvek írását, hogy szakértők bevonásával segítse az eredetiben vagy a románból való fordítással készülő tankönyvek, egyetemi jegyzetek és más oktatási anyagok szakmailag és nyelvileg kifogástalan megírását, és hogy megalapozott, pártatlan véleményt nyilvánítson a már megjelent tankönyvekről”. Ezt az előremutató, előretékintő, a feladatokat világosan kijelölő utat járhatónak látjuk, mert Heltai Gáspár nyomdokába csak úgy léphetünk, ha a cél érdekében az erdélyi magyar nemzeti közösségünk oktatásának alapvető feltételeit meg tudjuk teremteni a

tantervezéssel kezdődő oktatási autonómiával együtt, és meg tudjuk oldani a tankönyvfejlesztés és tankönyvellátás gyakorlati kérdéseit – mindezt a politikai pártok támogatásával, de tőlük függetlenül –, s ha minden technikai-informatikai eszközt kihasználunk, a gazdasági piac korlátait megpróbáljuk elbontani, hatásukat lecsökkenteni, támogatjuk a már beindult jó kezdeményezéseket, nagy elődeink nyomába lépve folytatjuk – felelősségteljesen – a munkájukat.

Ehhez kívánjunk magunknak jó munkát!